

2. LÉKAŘSKÁ FAKULTA
UNIVERZITA KARLOVA

Úvod do sociologického myšlení

Ústav lékařské etiky a humanitních základů medicíny

Mgr. et Mgr. Martin Zielina, Ph.D.

Harmonogram výuky

- 1) **15.2.** (MPP) – 16.50 až 18.20 (dr. Zielina) – **Úvod do sociologického myšlení**
- 2) **29.2.** (MPP) – 16.50 až 18.20 (dr. Palša) – **metoda čtyř rovin a principialismus (beneficence a non-maleficence)**
- 3) **14.3.** (MPP) – 16.50 až 18.20 (dr. Doležal) – **Respekt k autonomii pacienta a kvalita života**
- 4) **27.3.** (MPP) – 16.50 až 18.20 (dr. Palša) – **Kontextuální charakteristiky a trénování analýzy eticky sporných kazuistik (metoda čtyř rovin a principialismus)**

Podmínky ukončení

- Obhajoba vlastní ošetřovatelské eticky sporné kazuistiky, příp. zprostředkované sporné kazuistiky (např. [AMA Journal of Ethics](#));
- Nejlépe ve formuláři (v Moodle) – Vzor a šablona kazuistiky LS 2024.
- Doporučujeme projít si také Paradigma four boxes (v Moodle jako 4 boxes) = čtyři roviny eticky sporných kazuistik.
- Na obhajoby se budete hlásit cca po čtyřech v SISu během zkouškového období.
- **! Své kazuistiky zasílejte garantovi vypsáního termínu s alespoň 14 denním předstihem!**

Čtyři roviny (four boxes)

- Medicínské indikace
- Kvalita života
- Preference pacienta
- **Širší kontext** (a tady jsme v sociologii...)

Co je to sociologie?

- Sociologie je vědou o moderních společnostech, o jejich vzniku, vývojové dynamice a proměnách, o jejich vnitřní struktuře a o povaze a proměnách vztahů mezi jejich jednotlivými podstatnými sociálními subsystémy.
- Sociologie je vědou **multiparadigmatickou** (např. strukturní funkcionalismus, teorie konfliktu, fenomenologická sociologie, symbolický interakcionismus, sociobiologie).

Tradiční vs. moderní společnost

Tradiční společnost	Moderní společnost
Kontrola svých členů	Rozpadají se původní kontrolní mechanismy (např. náboženství);
Mocenská legitimita (tzn. ospravedlnění sociálních nerovností).	Hroutí se ospravedlnění sociálních nerovností
Nedůvěřivý postoj ke změnám	Neustálé změny, inovace

- Přejechod mezi tradiční a moderní společností zapříčinila **průmyslová revoluce** (tj. cca přelom 18. a 19. stol.).
- V průběhu jediné generace v letech cca 1815 – 1845 dochází ke sjednocení původně izolovaných trhů (Polanyi, K. *Velká transformace*).
- Sociologie vzniká jako snaha o znovuzaložení kontrolních mechanismů společnosti.
- A. Comte a další průkopníci sociologie se o to snaží vědecky.

Základní problém sociologie

- Jak smířit na jedné straně tendenci moderní společnosti k neustálým změnám (**DYNAMIKA**) a na druhé straně tendenci posilovat stabilní společenský řád (**STATIKA**).
- **Důraz na dynamiku** = neustále změny bez jakýchkoliv sociálních jistot. Dynamiku tvoří, např. horizontální a vertikální sociální mobilita.
- **Důraz na statiku** = rigidní společnost bez možnosti jakékoliv změny. Statiku tvoří, např. sociální instituce (např. rodina, náboženství, stát).
- **Cílem je dosáhnout rovnováhy mezi statikou a dynamikou.**

Typologie společností

- Většina sociologů má tendenci srovnávat dva typy protikladných společenských uspořádání (resp. minulou a budoucí společnost);
- **H. Spencer** (vojenská vs. průmyslová společnost);
- **F. Tönnies** (tradiční pospolitost, resp. *Gemeinschaft* vs. moderní společnost, resp. *Gesellschaft*);
- **E. Durkheim** (společnost založená na mechanické solidaritě vs. společnost založená na organické solidaritě);

- Někdy se dostávají sociologické typologie do konfliktu, např. H. Spencer prosazuje zvyšující se míru autonomie jednotlivce v moderní společnosti (**individualismus**) vs. E. Durkheim tvrdí, že jedinec je produktem skupiny neboli kolektivu (**sociologismus**).

Stavovská vs. třídní společnost

- **Stavovská příslušnost** ostatní informuje, jaké povinnosti a práva přísluší každému člověku od narození (např. bohatý vs. chudý) (TRADIČNÍ SPOLEČNOST);
- **Třídní příslušnost** se odvíjí od toho, co může člověk nabídnout na trhu (tj. půda, kapitál či pracovní sílu) (MODERNÍ SPOLEČNOST);
- Ne každá společnost se rozpadá na společenské třídy, za které je zodpovědný trh.

Socializace

- komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti
- spočívá v osvojování hodnot, norem a způsobů jednání srozumitelných a platných v dané kultuře či subkultuře.
- Osvojování si rolí (Mead – dvě stádia socializace: *self = play (I) + game (Me)*);

Dvě stádia socializace (Self = I + Me)

PLAY (I)

- Ranější fáze hraní.
- Volná zábava charakteristická nahodilým přebíráním rolí (matka, doktor, učitel).
- Významní druzí často určují role, na něž si dítě hraje.

GAME (ME)

- Zde si již dítě nehraje samo za sebe (pravidla).
- Přejímá roli ve hře s ostatními.
- Generalizovaný druhý.
- *Self = play (I) + game (Me).*

Divoký chlapec z Aveyronu

- „9. ledna 1800 se nedaleko vesnice Saint-Serin v jižní Francii vynořil z lesa podivný tvor. Přestože chodil vzpřímeně, působil spíše dojmem zvířete než člověka. Brzy se však ukázalo, že jde o chlapce ve věku asi jedenácti až dvanácti let. Namísto řeči vyluzoval jen podivné skřeky, neměl zjevně žádné povědomí o osobní hygieně a vykonával potřebu kdekoli a kdykoli se mu zachtělo. Vesničané na něj upozornili místní policii, která jej odvedla do nedalekého sirotčince. Zpočátku se neustále pokoušel utéci a nebylo snadné ho vždy znovu chytit. Odmítal nosit šaty a okamžitě je se sebe strhával. Žádní rodiče se o něj nikdy nepřihlásili.
- Dítě bylo podrobena důkladnému lékařskému vyšetření, ale nenašly se na něm žádné větší odchylky od fyzické normy. Když mu ukázali zrcadlo, zdálo se, že se v něm sice vidí, ale přitom nepoznává, že je to on sám. V jednom případě se pokusil prostrčit ruku zrcadlem a vzít si brambor, který v něm viděl. (Ten měl ve skutečnosti za hlavou.) Po několika pokusech se k bramboru dostal tak, že ohnul ruku dozadu, aniž otočil hlavu.“

Zdroj: A. Giddens 1999, s. 40.

„Vlčí děti“

- „vlčí děti“ = děti žijící v extrémních podmínkách sociální izolace, tedy bez kontaktu s lidmi.
- **Fikce** (Mauglí, Tarzan) vs. **skutečnost** (např. Amala a Kamala nebo v ČSSR v 60. letech XX. stol.).

Enkultura

- proces v němž si člověk v průběhu života osvojuje kulturu dané společnosti.
- promítá se do všech oblastí kultury, ale nikdy u jedince nezpůsobí poznání celého kulturního systému, ale jen jeho určité oblasti.
- je proces vědomý (výchova, vzdělání) i nevědomý (napodobování).

Jak zkoumat kultury?

- **Vlastní** (sociologie, etnografie apod.) vs. **cizí** (antropologie, etnografie apod.);
- Indikátory:
 - **Rituály** (dospělost, narození dítěte, pohřeb atd.);
 - **Jazyk** (Sapir-Worfova hypotéza);
 - **Pohádky** (sdílení hodnot);

Pozn.: Zkoumá se převážně oblast jednání.

Srovnání amerických a japonských pohádek

Western Stories First List	No. Respondents Mentioning Tale No. Respondents 83	Relative Frequency of Telling*
"The Three Bears"	46	2
"Three Little Pigs"	40	2
"Little Red Riding Hood"	37	2
"Cinderella"	26	4
"Snow White"	23	5
"Jack and the Beanstalk"	18	4
"Sleeping Beauty"	13	6
"Hansel and Gretel"	9	4
"Rumpelstiltskin"	6	7
"Rapunzel"	5	8
Japanese Stories First List	No. Respondents Mentioning Tale	
"Momotarō"	35	
"Hanasaka-jijii"	16	
"Urashima Tarō"	16	
"Shitakiri-suzume"	10	
"Kachikachi-yama"	7	
"Issun-bōshi"	4	
"Kaguya-hime"	2	
"Saru-Kani Kassen"	2	
"Kobutori-jijii"	1	
"Bunbuku-chagama"	0	

Zdroj: Lanham, Masao 1967

Srovnání amerických a japonských pohádek

Western Stories	Age	Hero† <i>Sex</i>		Villain† <i>Sex</i>		
		Male	Female	Age	Male	Female
"Cinderella"	y	--	x	a-y	--	x
"Hansel and Gretel"	c	x	x	a	--	x
"Jack and the Beanstalk"	c-y	x	--	a	x	--
"Little Red Riding Hood"	c	--	x	--	--	--
"Rapunzel"	y	--	x	a	--	x
"Rumpelstiltskin"	y	--	x	a	x	--
"Sleeping Beauty"	y	--	x	a	--	x
"Snow White"	y	--	x	a	--	x
"The Three Bears"	c	--	x	--	--	--
"Three Little Pigs"	c-y	x	--	--	--	--
Japanese Stories						
"Hanasaka-jijii"	a	x	--	a	x	--
"Issun-bōshi"	y	x	--	a	x	--
"Kachikachi-yama"	--	--	--	--	--	--
"Kaguya-hime"	y	--	x	--	--	--
"Kobutori-jijii"	a	x	--	a	x	--
"Momotarō"	y	x	--	a	x	--
"Saru-Kani Kassen"	--	x	--	--	x	--
"Shitakiri-suzume"	a	x	--	a	--	x
"Urashima Tarō"	y	x	--	--	--	--
"Bunbuku-chagama"	a	--	--	--	--	--

Srovnání amerických a japonských pohádek

Table 4. Ethical Themes Appearing in Western and Japanese Stories
(x—usual, c—common, r—rare)

Western Stories	Greed	Kindness to Animals	Vendetta	Retribution		Vanity	Forgiveness	Change of Character*
				Reward	Punishment			
"Cinderella"	--	--	--	x	r	x	c	--
"Hansel and Gretel"	--	--	--	x	x	--	--	--
"Jack and the Beanstalk"	--	--	c	r	x	--	--	--
"Little Red Riding Hood"	--	--	--	--	x	--	--	--
"Rapunzel"	--	--	--	x	--	--	--	--
"Rumpelstiltskin"	--	--	--	--	--	--	--	--
"Sleeping Beauty"	--	--	--	x	--	--	--	--
"Snow White"	--	--	--	x	x	x	--	--
"The Three Bears"	--	--	--	--	--	--	--	--
"Three Little Pigs"	--	--	--	--	x	--	--	--
Japanese Stories								
"Hanasaka-jijii"	x	x	--	x	x	--	r	r
"Issun-bōshi"	--	--	--	x	--	--	--	--
"Kachikachi-yama"	--	--	x	--	x	--	r	--
"Kaguya-hime"	--	--	--	--	--	--	--	--
"Kobutori-jijii"	c	--	--	x	x	--	--	--
"Momotarō"	--	x	--	x	x	--	x	c
"Saru-Kani Kassen"	x	--	x	--	x	--	c	r
"Shitakiri-suzume"	x	x	--	x	x	--	r	c
"Urashima Tarō"	--	x	--	x	--	--	--	--
"Banbuku-chagama"	--	x	--	x	--	--	--	--

* This category refers to the reform of an essentially mean person.

Srovnání

- Pohádky japonské (J) a euro-americké (EA) kultury jsou odlišné;
- Hrdinové - v **EA kultuře** jsou převážně mladé dívky x v **J kultuře** jsou převážně mladí nebo dospělí muži;
- Záporáci - v **EA kultuře** dospělé ženy x v **J kultuře** dospělí muži.
- Nejčastěji se objevuje v pohádkách EA i J kultury etické téma **ODPLATY**.

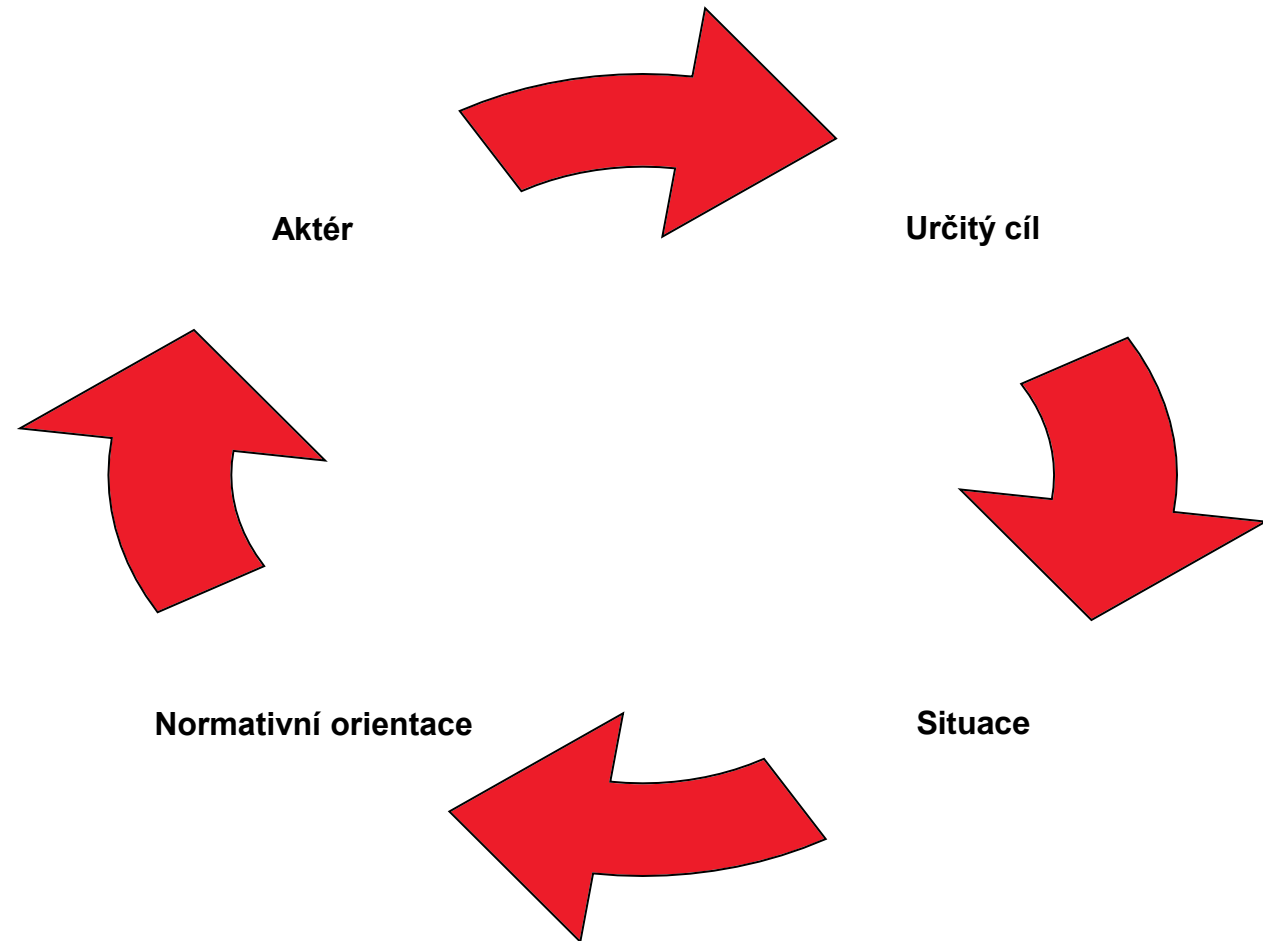
Akulturace

- proces sociálních a kulturních změn, které vznikají v důsledku kontaktu různých kultur – je nižším stupněm enkulturace.
- pouhé povrchní přijetí norem a hodnot jistého prostředí.

Strukturní funkcionalismus

- T. Parsons (1902-1979)
- Jednotka jednání (*unit act*) – nejmenší možné jednání, u něhož lze rozlišit všechny jeho rozhodovací složky.
- **Situace** = *podmínky* (nelze měnit) vs. *prostředky* (lze měnit).
- Základní prvky *unit act* = a) **cíle**, b) **podmínky**, c) **prostředky**, d) **normy**
- Zdroj: Šubrt, Balon 2010.

Strukturní funkcionalismus

- **System** – dochází při interakci jednotek (minimálně 2 jednotky až subsystémy – politický, ekonomický apod.).
- **Struktura** – relativně stabilní- síť vztahů mezi aktéry (ustálené vzorce vztahů, resp. **role** – např. učitel, zdravotní sestra)
- **Funkce** – různé struktury plní odlišné funkce v systému (zachování struktury vs. změna struktury).

AGIL Model

- **Adaptation** – adaptace - na vnější fyzikální prostředí, opatřování zdrojů z prostředí.
- **Goal attainment** – dosahování cílů – mobilizace zdrojů a energií k dosahování systémových cílů a ustavení priorit mezi nimi.
- **Integration** – integrace – potřeba koordinovat, přizpůsobit, regulovat vztahy mezi různými aktéry uvnitř systému prostřednictvím implementace norem).
- **Latent pattern maintenance** – zachování struktury prostřednictvím udržování latentních vzorců jednání – nutnost motivovat aktéry k výkonu rolí pro systém nezbytných.

- Zdroj: Šubrt, Balon 2010.

AGIL Model

- AGIL = kultura, sociální systém, osobnost a behaviorální systém.
- Aktér (OSOBNOST) = jeho potřeby, motivy a postoje.
- SOCIÁLNÍ SYSTÉM = souhrn rolí a rolových očekávání (socializace).
- KULTURA = sdílení hodnot (enkulturace/akulturace).
- BEHAVIORÁLNÍ SYSTÉM = člověk je biologický tvor; existence vnitřní a vnější přírody limituje jednání člověka.

Funce AGIL Modelu

- Přizpůsobení se prostředí a osvojení přírodních zdrojů je funkcí ekonomického subsystému („*the economy*“).
- Dosahování cílů je funkcí politického subsystému („*the polity*“).
- Integrace je záležitostí societální komunity („*the societal community*“).
- Úkol zachování struktury se realizuje v rámci rodiny, školy a církve – souhrnně fiduciárního systému („*the fiduciary system*“).

- Zdroj: Šubrt, Balon 2010.

Literatura

- **Základní literatura:**

- Bartlová, S. (2005). *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. Praha: Grada.
- Jandourek, J. (2009). *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- Keller, J. (2004). *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.

- **Rozšiřující:**

- Cakirpaloglu, P., Šmahaj, J., Cakirpaloglu, S., Zielina, M. (2016). *Šikana na pracovišti v České republice: Teorie, výzkum a praxe*. Olomouc: VUP.
- Fischer, S., Škoda, J. (2014). *Sociální patologie*. Praha: Grada.
- Giddens, A. (2003). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Goffman, E. (2003). *Stigma: Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: SLON.
- Ivanová, K. (2006). *Základy etiky a organizační kultury v managementu zdravotnictví*. Brno: NCO NZO.
- Ivanová, K., Juríčková, L., Filka, J. (2013). *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. Praha: Grada.
- Kolesárová, K., Sak, P. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada.
- Křížová, E. (2006). *Proměny lékařské profese z pohledu sociologie*. Praha: SLON.
- Mills, W. Ch. (2002). *Sociologická imaginace*. Praha: SLON.
- Šubrt, J., Balon, J. (2010). *Soudobá sociologická teorie*. Praha: Grada.

2. LÉKAŘSKÁ FAKULTA
UNIVERZITA KARLOVA

Děkuji za pozornost